

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN ESERLERİNDE MİTLERİN İZLERİ VE KARŞILAŞTIRMALI MİTOLOJİYE KATKISI

Traces of Myths in the Works of Halikarnas Balıkcısı and Their Contributions to Comparative Mythology

Doç. Dr. Medine SİVRİ*
Sibel KUŞCA**

ÖZ

Mitler hem sözlü kültür dönemlerinin öncül edebi metinlerini oluşturmakta hem de çağdaş yazın için esin kaynağı olmaktadır. Birçok yazar, kurgusal eserlerinde çok anlamlığı sağlamak gibi kaygılarla mitik unsurlara başvurmakta ya da efsaneleri dönüştürmeye tabi tutmaktadır. Ancak Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri arasında yer alan Cevat Şakir Kabaağaçlı ya da diğer adıyla Halikarnas Balıkcısı, mitleri edebi malzeme olarak kullanmanın ötesine geçmiş ve mitoloji alanında yaptığı çalışmalarla bir mitoloji uzmanı olarak anılmaya başlamıştır. Mitoloji, özellikle de karşılaştırmalı mitoloji alanlarında yaptığı bilimsel incelemeleri ile Anadolu mitlerinin tüm uygarlık tarihi için taşıdığı önemini gözler önüne sermektedir. Batının yücelterek sahiplendiği Helen kültürünün aslında Anadolu kaynaklı olduğunu savunan Kabaağaçlı, Türkiye'deki ilk karşılaştırmalı mitoloji incelemelerini gerçekleştiren kişilerden de biri olmuştur. Bu çalışmada, yazarın mitolojik incelemelerine yer verdiği *Hey Koca Yurt*, *Anadolu Tanrıları*, *Anadolu Efsaneleri*, *Merhaba Anadolu* ve *Anadolu'nun Sesi* adlı eserlerindeki mitik unsurlar çözümlenecek, mitlerin ele alınış biçimleri değerlendirilecek ve yazarın karşılaştırmalı mitolojiye katkıları ortaya konacaktır. Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın mitoloji çalışmalarına sağladığı katkılara, yazarın Türkiye'de karşılaştırmalı mitolojiye önderlik yapmış olmasına dikkat çekmek ve Anadolu mitlerinin uygarlık tarihindeki önemini ortaya koymak bu çalışmanın temel hedeflerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Halikarnas Balıkcısı, Kabaağaçlı, karşılaştırmalı mitoloji, Anadolu mitolojisi, Mavi Anadolu-culuk.

ABSTRACT

Myths both create primary literary text of oral tradition periods and constitute a source of inspiration for contemporary literature. Many authors employ the mythical elements in their fictional works with the aim of providing meaningfulness or transform legends. However, Cevat Şakir Kabaağaçlı, also known as Halikarnas Balıkcısı, an important figure of Turkish literature, goes beyond the use of myths as literary materials and has started to be accepted as a mythologist. He reveals the significance of Anatolian myths for the whole civilization history with his studies on mythology, especially in comparative mythology. Kabaağaçlı, who argues that Hellenic culture glorified and embraced by the West is actually originating from Anatolia, was one of the people who carry out the comparative mythology studies. This study concentrates on analysing mythical elements in the certain mythological studies of the author, *Hey Koca Yurt*, *Anadolu Tanrıları*, *Anadolu Efsaneleri*, *Merhaba Anadolu* and *Anadolu'nun Sesi*, and evaluating the way in which myths are approached. It's also targeted to present the author's contributions to comparative mythology. In this paper, it is targeted to draw attention to the contributions of Cevat Şakir Kabaağaçlı to mythological studies, his being the initiator of comparative mythology studies in Turkey, and it is also aimed to demonstrate the importance of Anatolian myths in the civilization myths.

Key Words

Halikarnas Balıkcısı, Kabaağaçlı, comparative mythology, Anatolian mythology, Blue Anatolism.

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Başkanı, medinesivri@gmail.com,

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi, skusca@gmail.com,

*“Beşikler vermişim Nuh’a
Salıncaklar, hamaklar,
Havva Anan dünkü çocuk sayılır,
Anadoluyum ben,
Tanıyor musun?”
Ahmet Arif (Arif [t.y.]: 69)*

Giriş

En temel kültür olguları arasında yer alan mitler, insan zihninin, çevresini ve kendini anlama sürecinde deneyimleyerek ortaya koyduğu, bin yıllar boyunca süregelen ortak bilinç ürünleridir. Bu ürünler, içinde geliştiği toplumun zihinsel yapısını, gelişim evrelerini anlamaya imkân sağlayan izlerle doludur. Dolayısıyla mitler, insan bilincinin gelişim evrelerini göstermesi, bilim ve sanata ilişkin tarihi gerçeklikleri ortaya koyması, günlük hayatın birer yansıması olmaları bakımından önemlidir. Günümüzden, mitlerin oluştuğu çağlara bakarken ve bu ortak bilinç ürünlerini ele alırken, öncelikle “mit”in gerçekte ne olduğu üzerine düşünmek gerekir.

Mitin ne olup ne olmadığı konusunda bugüne kadar pek çok söz söylenmiş ve çeşitli tanımlar yapılmıştır. Ancak bu kapsamlı, çok boyutlu ve karmaşık kavramın tanımlarının pek çoğu eksik, fakat birbirini tamamlar niteliktedir. Din tarihçisi ve düşünür Mircea Eliade de mitin, tanımlanması oldukça güç bir kavram olduğunu belirtir. Eliade’ye göre mit *“çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir”* (Eliade 2001: 15). Bu karmaşık yapı, mit tanımlarını eksik ve kusurlu kılar. Bu nedenle Eliade, en geniş kapsamlı olduğu için en az kusurlu olduğunu kabul ettiği şu tanımı yapar:

“Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en

eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar’ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılışın” öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır.” (Eliade 2001: 15-16).

Eliade’nin ifadesiyle bir yaratılışın öyküsü olan mitler, bir kültürü yaratan temel unsurların da arasında yer alır. Mitsel anlatılar ve anlayış, içinde oluştuğu toplumun değerlerini yansıtırken, karşılıklı bir etkileşimle yine o toplumu şekillendirir. Joseph Campbell da mitlerin toplumsal önemini vurgulayarak, mitolojik simgelerin en derin dürtü merkezlerine dokunup onları harekete geçirdiğini ve eğitimi olsun ya da olmasın yığınları, uygarlıkları harekete geçirdiklerini ifade eder (Campbell 1995: 20).

Mitlerin en önemli özelliklerinden biri ise evrensel oluşlarıdır. Kültürel yapı ya da coğrafya değişse de insanların ilgi duyduğu alanlarda, inanç ihtiyaçlarında büyük farklılıklar gözlenmez. Dolayısıyla dünya mitleri, benzer konuları işlemekte, benzer kahramanlar yaratmaktadır. Dünya mitlerinde ki bu benzerlik ve ortaklıklar mitoloji

incelemelerine farklı bir boyut katan karşılaştırmalı mitoloji alanının oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu alan, ulusların mitolojileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları inceleyerek kültürler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalı mitoloji, tüm dünya üzerinde yaşayan halkların ve evrenin yaratılış kökeninin ortaya çıkarılmasını ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkların tespitini amaçlar. Böylelikle insan, doğa ve evren birlikteliğinin kökenine ulaşarak daha sağlıklı bilgi edinmeyi ve nihai olarak bireşimle ulaşmayı hedefler. Karşılaştırmalı mitoloji çözümlenmeleri yazınsal bir söylencenin yeniden yazılmış yerli ve yabancı biçimlerini bir anametsellik görüngüsünde inceler (Aktulum 2011: 247). Farklı ekinlerde üretilmiş yazınsal söylencelerin yan yana getirilerek yeni verilere ulaşılmalarını sağlar. Yazınsal söylencelerin dönüşüm geçirip geçirmediğini, geçirdi ise hangi dönüşümleri yaşadığını tespit etmeye çalışır. Karşılaştırmalı mitoloji yeniden yazılan metinlerin kendi tarihsel ve kültürel bağlamında değerlendirilmesine dikkat eder. Bunu yaparken hareket noktası ilk yazınsal mittir. Bu disiplin bir dönem ve coğrafyada yaşayan bir söylencenin neden ve nasıl yeniden yazılıp yorumlandığını sorgular. Bu süreçte söylencenin yapısını, anlamını ve tarihsel boyutunu göz önünde bulundurur. Ev Cochrane, karşılaştırmalı mitoloji ve bu disiplinin inceleme alanına ilişkin şunları söyler;

“Biyolojideki karşılaştırmalı anatomisi gibi karşılaştırmalı mitoloji de farklı zaman ve yerlerden, görünüşte farklı olan biçimlerdeki paralelliklerin keşfedilmesine olanak sağlar ve bu paralellikler bir kez kurulduğunda bir

tanrı kültürünün yeniden oluşumu başlayabilir...” (Cochrane 1991: 51)

Bugüne kadar yapılan karşılaştırmalı mitoloji çalışmalarında pek çok kültürün farklı coğrafyalara taşındığı, bir takım değişimlere uğrayarak tapınıldığı, mitik anlatılarda benzer kahramanların yaratıldığı ve aynı sorunlarının işlendiği saptanmıştır. Bu etkileşimler, ortaklıklar ve benzerlikler kültürel ayrıntıları da vermektedir. Dolayısıyla mitlerin karşılaştırılması, antik dönemlerdeki kültür etkileşimlerini ve sosyal yapıları tanımayı da mümkün kılmaktadır. Karşılaştırmalı mitolojinin kültür tarihini kapsadığını belirten Campbell, karşılaştırmalı mitoloji incelemelerini şöyle değerlendirir:

“Bütün dünya mitolojilerinin karşılaştırmalı incelemesi, insanlığın kültürel tarihini bir bütün olarak ele almaya bizi zorlamaktadır. Ateşin çalınışı, tufan, ölümlerin ülkesi, bakirenin doğurması ve dirilen kahraman gibi temalar bütün dünyaya yayılmıştır ve her yerde yeni bileşimler içinde görünürler; oysaki kaleydeskop içindeki parçalar gibi, yalnızca belli sayıda ve hep aynıdır.” (Campbell 1995: 11).

Campbell'a göre kültürel tarihin bir bütün olarak görülmesi mitoloji ve özellikle de karşılaştırmalı mitoloji incelemelerinin temel ilkesi olmalıdır. Karşılaştırmalı mitoloji incelemelerinin, kültürel, sanatsal ve bilimsel alt yapısı oldukça derindir ve Türkiye’de bu alanda ilk çalışma yapanlardan biri Halikarnas Balıkcısı ya da gerçek adıyla Cevat Şakir Kabaağaçlı’dır. Halikarnas Balıkcısı, Türkiye’de çok önemli ve bakir bir alan olan mitoloji alanında, gerçekten eksikliği hissedilen bilimsel çalışmaları başlatan öncü araştırmacılarıdır. Onun ön-

cülüğünde elbette bu alanda bilimsel çalışmalar yapan uzmanlar çıkmıştır ancak bunun eksikliğini ve önemini ilk kavrayanlardan biri odur ve yaptığı ciddi bilimsel araştırmalarla üstü kapalı kalan birçok bilimsel bilgiyi gün ışığına çıkarmıştır. Kabağaçlı, Türk tarih, kültür ve edebiyatına çok önemli katkılarda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda dünya tarih ve edebiyatına da özgün düşünceleri ve araştırmalarıyla katkıda bulunmuştur. Yaptığı çalışmaların önemi de buradan gelmektedir. Özellikle karşılaştırmalı olarak ortaya koyduğu bilimsel düşünceler yine Türkiye’de bir ilki başlatmış, karşılaştırmalı çalışmaların önünü açmış ve bu alanda ilk örneği temsil etmiştir. Halen günümüz Türkiye’sinde bu alandaki bilimsel çalışmaların ve girişimlerin ne kadar yetersiz olduğu göz önüne alındığında, daha o dönemde bunun önemini kavrayıp çalışmalar yapan ve daha başka birçok alanda da ilki gerçekleştiren Halikarnas Balıkcısı’nın çabaları ve araştırmaları göz ardı edilemez.

Bu çalışmanın amacı, Halikarnas Balıkcısı’nın Anadolu mitolojisine ve özellikle karşılaştırmalı mitolojiye katkılarını ortaya çıkarmak ve bunun Türk ve dünya kültür tarihi açısından önemine dikkat çekmektir. Bunun için Halikarnas Balıkcısı’nın tüm eserleri yerine, çalışmanın sınırlarını belirlemek adına, özellikle Anadolu mitlerini işlediği beş eserinden temel araştırma alanı olarak yararlanılacaktır. Bunlar; *Hey Koca Yurt, Anadolu Tanrıları, Anadolu Efsaneleri, Merhaba Anadolu ve Anadolu’nun Sesi* adlı eserlerdir.

İlknur Hatice Önal, *Halikarnas Balıkcısı* adlı araştırma ve inceleme kitabında, Mümtekin Ökmen’in, Halikarnas Balıkcısı’nın eserlerindeki mi-

tolojiyle ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarır:

“Halikarnas Balıkcısı mitoloji bakımından bilimsel açıdan bir otorite idi. Özellikle karşılaştırmalı mitoloji alanında Türkiye’de tek isimdi. Karşılaştırmalı mitolojinin Türkiye’deki tek uzmanı idi. Halikarnas Balıkcısı’nın mitolojiyle ilgili eserlerinde Anadolu’nun uygarlık tarihindeki yerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir. Bütün eserlerinde bu konu üzerinde durmuştur. Bunu da şuna bağlıyor: Bilimsel düşüncenin yurdu Anadolu’dur. Bilimsel düşüncenin ilk temsilcisi olan Tales, Miletosludur. Bir tabiat olayını tanrının işidir diye açıklamak yerine bir doğa olayıdır diye açıklayan ilk kimsedir. Pozitif bilimin babası Tales’tir. Halikarnas Balıkcısı, buna dayanarak çağdaş bilimin ilk olarak Anadolu’da başlamış olduğunu ileri sürerdi. Ona göre bilim Yunanistan’a geçtikten sonra dejenere olmuştur.” (Önal 1997: 200-201).

Halikarnas Balıkcısı, yaptığı bilimsel çalışmalarında Anadolu’nun bir medeniyetler beşiği ve kültür mozaiki olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bilimsel, tarihi ve sanatsal gerçeklikler olarak sunduğu bilgilerin merkezinde mitolojinin yer alması, mitlerin bir toplumun tüm değerlerinin aynası olmasından ileri gelir. Mitlerle, kültürlerin gelişmişlikleri ve öteki kültürlerle etkileşimi paralellik gösterir. Mitolojik unsurların her biri o toplumda duyulan gereksinimler sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ait olduğu toplumun kültürel, bilimsel, sanatsal, toplumsal ve siyasi birçok özelliğini de içinde barındırır. Bu nedenle Halikarnas Balıkcısı, eserlerinde mitolojik incelemeleri özellikle Anadolu’nun bilimsel ve sanatsal gelişmişliğine dikkat çekerek yapmaya çalışır.

Halikarnas Balıkçısı'nı, Anadolu uygarlıklarına ve Türkiye'deki karşılaştırmalı mitoloji çalışmalarına yönlendiren şey, kurucusu olduğu "Mavi Anadoluçuluk" fikir hareketidir. Hümanizmin Anadolu kaynaklı olduğunu savunan, Anadolu uygarlıklarını kaynak olarak gören, Anadolu toprakları ve Hellen dünyası arasında tarihi ve kültürel bir bağ olduğunu savunan "Mavi Anadoluçuluk" düşüncesi, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Azra Erhat, Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu ve İsmet Zeki Eyüboğlu tarafından geliştirilmiştir (Çebin 2012: 30). Bu düşünceye göre, dünyadaki birçok mitin ve özellikle çok sayıdaki Yunan mitinin kökeni Anadolu kaynaklıdır. Bu akımın Anadolu'ya, mitolojiye ve uygarlık tarihine bakışını, akımın en son temsilcilerinden olan İsmet Zeki Eyüboğlu, şöyle ifade etmektedir:

"Anadolu'nun en eski çağlardan günümüze değin üzerinde yaşayan insanların yaratmalar alanı olduğu, bütün düşünce ürünlerinin, sanat varlıklarının en eski çağlara değin gittiği, dıştan gelmediği, getirilmediği görüşü yenidir. Günümüzde buna Mavi Görüş ya da Mavi Anadolu diyoruz. Mavi Anadolu, Mavi Görüş Anadolu'nun tarihini bir bütünlük içinde gören, Anadolu'nun bugününü en eski çağlarıyla bağlayan, arada kopmayan bir kültür bağının bulunduğu inanan, onun gerçekliğini savunan düşünce akımıdır." (Eyüboğlu 1973: 385).

Bu düşüncenin öncülüğünü Halikarnas Balıkçısı yapmıştır. Anadolu'nun birçok medeniyetin beşiği olduğunu ve dünya mitolojisinde etkin bir yere sahip olduğunu savunan "Mavi Anadoluçuluk" fikri, aynı zamanda Türkiye'nin tarihi kökenlerinin, yaşadığı bu topraklardan, Ana-

dolu uygarlıklarının mirasından ayrı düşünülemediğini de savunur.

Kabaağaçlı'nın mitoloji incelemelerine yönelmesinde toplumsal ve siyasal nitelikler de taşıyan "Mavi Anadoluçuluk" fikrinin etkisi büyüktür. Mitoloji ve karşılaştırmalı mitoloji bakımından ele alınacak yazarın neden bu konular üzerine çalışmalar yaptığını anlamak önemlidir. Bir yakın çağ tarihçisi olan Kabaağaçlı, bu savlarını kanıtlamak için uygarlık tarihi alanındaki bilgilerini, Anadolu ve Hellen mitolojileri üzerine yaptığı incelemeleri ile harmanlayarak eski dönemlerin ayrıntılı bir çizelgesini yapar. Halikarnas Balıkçısı'nın oluşturduğu bu çizelgede mitler tek başına yer almaz. Mümtekin Ökmen'in de belirttiği gibi Kabaağaçlı'da görülen mit eleştirisi yaklaşımı, salt metin ve efsanelere değil ilgili medeniyetlerin kültürel yapısı, tarihi, pozitif bilimin gelişimi, sanatsal gelişmişlik gibi birçok önemli unsuru içine alarak kendini gösterir. Bu durum, Halikarnas Balıkçısı'nın incelemelerinin bilimsel değerini arttırmaktadır.

"*Anadolu kültürünün oluşmasında Klasik Ege uygarlığını mihenk taşı olarak*" gören (Yazıcı 1998: V) Halikarnas Balıkçısı bir Anadolu uzmanı ve sevdalıdır. Yunan mitolojisi olarak görülen ve Avrupa'nın kendi kökenleri olarak kabul ettiği kültürün aslında, çok daha köklü uygarlıklara beşik olmuş Anadolu'ya ait olduğu tezini savunur. Eserlerinde sık sık bunları anlatırken, Anadolu uygarlıklarının beslediği değerlerin Batı tarafından göz ardı edilmesinden dem vurur. Beşir Ayvazoğlu, Kabaağaçlı'nın Anadolu ve Hellen Uygarlıklarına bakış açısını şöyle değerlendirir:

“Halikarnas Balıkçısı, Osmanlı düşmanlarının Hellenizm bayrağı altında birleştiklerini bilmektedir. Bunun için, Yunanlılara mal edilen medeniyetin aslında onlarla hiçbir ilgisi bulunmadığını ve doğrudan doğruya İyonya'nın mal olduğunu ispat etmek için Anadolu'nun Sesi (1971), ve Hey Koca Yurt (1972) adlı kitapları yazdı.” (Ayvazoğlu 1987: 85).

Halikarnas Balıkçısı deneme ve incelemelerinde de Akdeniz uygarlığı ve Anadolu hakkındaki düşüncelerini, karşılaştırmalı bir yöntemle ele aldığı mitolojik bilgileri aktarır. Mitolojik incelemelerinin hemen hepsini, Anadolu'da gelişmiş kadim uygarlıkların, “altıncı kıta” olarak nitelendiği Akdeniz'in uygarlık tarihindeki önemini kanıtlamak, anlatmak için yazmıştır. Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde Akdeniz konusu üzerine bir inceleme yapan Aynur Koçak, yazarın Akdeniz'ini şöyle değerlendirir:

“Halikarnas, Kutsal ve merkez mekan olarak Akdeniz'i ilan eder. Başlangıç anı burada yaşanmıştır ki Akdeniz hep böyle genç ve tazedir. İşte, yazarın Akdeniz'i de hep 'genç' ve 'canlı' kalan mit dünyasından günümüze böyle göz kırpar.” (Koçak 2011: 51).

Halikarnas Balıkçısı, Anadolu insanını ve Anadolu medeniyetini, Batı uygarlığı ve onun kökeni olduğu iddia edilen Hellen Uygarlığının karşısında yücelttiği en önemli eseri olan *Hey Koca Yurt*'ta, en başından Hellenistan tarihinin yanlış olduğunu savunur. Bu tezini ispata, Yunan mitolojisinin büyük destansı eserlerinden biri olan “Argonautların Seferi” adlı anlatının gerçeklik taşımadığını iddia ederek başlar. İskenderiyeli Apollonius Rodius'un İ.Ö. 3.yy'da yazdığı bu hikâye, Hellenistanlı İason'un,

Hellenistan'ın her yerinden topladığı gemicilerle Karadeniz'e giderek Altın Post'u alıp Hellenistan'a geri dönmesinin hikayesidir (Kabağağaçlı 2001: 24-26). Bu hikâye, kabul gören Hellenistan tarihinde de yer alır. Halikarnas Balıkçısı hikâyenin gerçekliği yansıtmadığını şöyle iddia eder:

“Argonautlar, Karadeniz'deki birkaç yerden geçerken Sinope'ye de uğrarlar. O Sinope ki Argonautların Karadeniz'e uğramalarından en az iki üç yüzyıl önce bomboş bir kıyı körfezciği iken Miletos'lularca yurt edinilmiş ve Sinope diye adlandırılmıştı. Bu gösteriyor ki Argonautlar efsanesi Miletosluların Karadeniz'e varışları olayı üzerine kurulmuş pek tumturaklı bir martavaldır.” (Kabağağaçlı 2001: 24).

Yazar bu sözlerle, ilk deniz uygarlığı olan, Miletosluların Karadeniz'e yayılmasının Hellenistan'da büyük bir kıskançlık ateşini alevlendirdiğini ve Miletos yayılmasının böyle bir masal ile ört bas edilmeye çalışıldığını anlatmaktadır (Kabağağaçlı 2001: 26). Halikarnas Balıkçısı, bu hikâyenin hem denizcilik tarihi açısından, hem de teknik olarak, Hellenistan'ın her tarafından toplanan gemicilerle yapılmış olması sebebiyle doğru olmadığını iddia eder ve gerçekleşmiş tarihi bir olay gibi kabul edilmesini eleştirir. Bu efsane ile başlayan Hellenistan tarihinin, Hellenistan uygarlığının yayılmasını amaçladığını ve İsa'dan önce Hellen olmayan şeylerin Batılılarca küçümsendiğini öne sürer.

Anadolu uygarlıklarına yapılan haksızlığı ifade eden Halikarnas Balıkçısı, Yunan Uygarlığının, Anadolu'nun öncüsü değil takipçisi olduğunu savunur. Bunu ve bu yöndeki diğer bir takım savlarını, Hellen mitlerini ve Anadolu'da yaşamış olan

uygarlıkların mitlerini karşılaştırarak ispatlamaya çalışır. Yaptığı en önemli karşılaştırmalı mitoloji değerlendirmelerinden biri, Sümerlilerin *Gilgamiş Destanı* ile Homeros'un *Odyseia* ve *İlyada'sı* arasında yaptığı karşılaştırmadır. Dünyanın ilk epik efsanesi, İsa'dan 4000 yıl önce Sümerlilerce yazılan *Gilgamiş Destanıdır* (Kabağağaçlı 2001: 167). Kabağağaçlı, Homeros'un *Gilgamiş* efsanesinden etkilenerek *Odyseia* ve *İlyada'yı* yazdığını belirtir. Özellikle *Odyseia* ile *Gilgamiş* arasında çok büyük benzerlikler saptar. İki destanda da kahramanlar uzun bir arayış yolculuğuna çıkar ve başlarına gelen olaylarla tecrübe kazanırlar. Yazar, *Gilgamiş*'daki Tanrıça Siduri'nin *Odyseia*'da Tanrıça Kirke olarak yansıdığını belirtir. Kirke de Siduri gibi Güneş Tanrısı'nın kızıdır ve o da tıpkı Siduri gibi epik kahramana hayat felsefesini açıklar. *Gilgamiş* ölüm denizini aşmak için Siduri'den yardım isterken, Odysseus da okyanusu aşmak için Kirke'den yardım ister (Kabağağaçlı 2001: 174-177).

Halikarnas Balıkçısı, *İlyada* ve *Gilgamiş* arasında da benzerlikler ortaya koyar. Hem *Gilgamiş*'in hem de Akhileus'un anneleri tanrıça, babaları ise ölümlü insandır. *Gilgamiş*'in annesi Ninsun, Tanrı Şamaş'a yalvarmak için bir Sümer Ziguratına, yani insan yapısı olan Olympos dağına çıkar. Akhileus'un annesi Thesis ise Zeus'a yalvarmak için Olympos Dağının tepesine çıkar (Kabağağaçlı 2001: 173).

Halikarnas Balıkçısı bu benzerlikleri sıralamakla yetinmez. Tüm düşünce ve savlarında olduğu gibi bu konuda da incelemesine somut bir dayanak tespit ederek açıklama getirir. Yazar Homeros'un *Gilgamiş* epiğinden etkilenmiş olmasını şu şekilde açıklar:

“*Gilgamiş Destanı*, Hititlerin komşusu Hurriler tarafından Hurriçeye çevirilmişti. Bu iş İ.Ö. 2000 yılından az önce oldu. Sonra *Gilgamiş Destanı* Hititçeye çevrildi. Hititler de Anadolu'nun her yerine nüfuz etmişlerdi. İmkan var mıydı ki Anadolu'lu Homeros bu efsaneleri duymamış olsun? Zaten *İlyada*'da ve hele *Odisseia*'da yazılmış olanlar, Homeros'un *Gilgamiş* efsanelerini çok iyi bildiğini kanıtlar.” (Kabağağaçlı 2001: 168).

Yazarın bu türde Yunan mitolojisi ve Anadolu uygarlıkları arasındaki etkileşim konusunda ortaya koyduğu diğer bir tespit ise, tüm Yunan mitolojisinin oluşumundaki Anadolu etkisidir. Burada Halikarnas Balıkçısı sadece tek tek efsaneler arasında gerçekleşen etkileşim örneklerinden değil, tamamen Yunan mitolojisinin oluşumunda Homeros yoluyla Anadolu'nun yaptığı etkiden bahsetmektedir. Grek tanrılarının ortaya çıkışlarına bakıldığında bu tanrıların Homeros tarafından yaratıldığı görülür. Yunan mitolojisinin ilk ve en önemli kaynağı olan Homeros, Grek tanrılarının efsanelerini anlatmış ve onların görevlerini tayin etmiştir. Yunan mitolojisine ve dolayısıyla tüm Hellen kültürüne bu denli önemli bir katkı yapan Homeros Anadolu'dur. Yazarın *Anadolu'nun Sesi* eserinde Homeros ile ilgili bahis şöyledir:

“Mitoloji hangi toplumun hangi Tanrılara tapıldığını bildirir. Tapılan Tanrılardan ise toplumun hangi soydan olduğu belirir. Grekler tüm olarak başta Zeus (Tanrılar Tanrısı) on iki Olimposlu Tanrıya tapıyorlardı. Olimposlu Tanrı, dağ Tanrısı demektir. Anadolu'da yirmiden fazla Olimpos Dağı vardır. Herodot, 'Greklerin

Tanrılarının adlarını, görevlerini ve huylarını Homeros tayin etti'der. Bunların topu Anadoluludur. Belki çıkışları Sümer ve Mezopotamya'dır." (Kabağaçlı 2008: 35).

Grek Tanrılarının adlarını, görevlerini ve huylarını tayin eden Homeros, İzmir'de doğmuş bir ozandır. Homeros kendisinin Grek ya da Hellen olduğundan bahsetmez. Anadolulu Troyalı'lardan, Akalardan, Mirmidonlardan, Argoslulardan, Danaelerden söz eder (Kabağaçlı 2001: 322). Üstelik Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia*'da kullandığı dil İon lehçesidir. Halikarnas Balıkçısı, Hellen bilincinin Anadolu'dan Yunanistan'a geçişinin İ.Ö. VI. yüzyılda gerçekleşmeye başladığını belirtir. Homeros'un eserleri bu dönemlerde Yunan yarımadasına geçmeye başlamış ve festivallerde okunmuştur. Zamanla Atina'da kutsallaştırılan bu eserler, tüm Hellenistan'a yayılmış ve Olymposlu Tanrılar ile Hellen dini de kurulmuştur. Grek Tanrılarının Homeros tarafından yazılmış olması sadece Yunan mitolojisinin değil, Batı uygarlığı için büyük önem arz eden Hellen bilincinin oluşmasında da Anadolu'nun büyük bir payının ve etkisinin olduğunun kanıtıdır. Homeros eserlerini yazarken Anadolulu olma bilinci içindedir ve bu nedenle de bu Tanrılar, Anadolu'da yansımalarını gördüğümüz Tanrılardır.

Yazar, *Anadolu Tanrıları*'nda bir diğer Anadolulu ozan Hesiodos'un da Tanrılarının oluşumundaki etkisinden bahseder. Bu ozanlar aracılığıyla Anadolu uygarlıklarının etkisinin kaçınılmaz olduğunu, "*Homeros ile Hesiodos, bu Tanrıları tutup yoktan var etmediler.*" (Kabağaçlı 2005: 26) sözleriyle ortaya koyar. Yazarın bu

iddiası, yıllar sonra yapılan kazı bilimcilerin çalışmalarıyla da desteklenmiştir. Bunlardan biri, eski Anadolu uygarlıkları ve Patara bölgesindeki kazı çalışmalarıyla bilinen klasik kazı bilim uzmanı Prof. Dr. Fahri Işık'tır. Işık da, Kabağaçlı gibi Anadolu'nun Hellen ve Avrupa üzerindeki etkilerini vurgulamış ve bunları ispata koymuştur. Işık, Olympos'lu sanılan tanrıçaların "*Anadolu Bacıları*" oluşlarını bilimsel verileriyle ortaya koyduğu *Doğa Ana Kubaba* eserinde, Halikarnas Balıkçısı'nın Homeros ve Hesiodos hakkındaki düşüncelerini destekleyen ifadeler yer verir:

"Homeros ve Anadolu göçmeni Hesiodos'la Hellen pantheonunu kurarlar; Hekataios ve Herodot'la tarihi yazanlar, Thales ve Pythagoras'la doğa bilimlerinin tohumlarını atanlar; özlücesi, çağdaş düşüncenin ve bilimin 'resmini' ilk biçimlendirenler de doğu yakadan sürerler köklerini ve batı uygarlığını Anadolu toprağında temellendirirler." (Işık 1999: VIII).

Halikarnas Balıkçısı, Anadolu olduğunu iddia ettiği Homeros'un bu Tanrıları arasından en çok Apollon'dan bahseder. Apollon, Zeus ve gece tanrıçası Leto'nun birleşmesinden doğan bir tanrıdır ve Yunan mitolojisindeki en önemli tanrılardan biri sayılır. Ay Tanrısı Artemis'in de ikizi olan Apollon, ılık ve güneş tanrısıdır. Ok atıcıdır ve güzel sanatların dokuz perisinin kılavuzu Apollon'dur. Ancak "*Grek Tanrılarının en Grek'i*" kabul edilmesine karşın Apollon sözcüğü Grekçe değildir. Halikarnas Balıkçısı, Apollon'un Anadolu kökenli olduğunu hem dilbilimsel açıdan hem de efsanelere dayandırarak açıklamaya çalışır. *Anadolu'nun Sesi* eserinde Apollon'dan şöyle bahseder:

“Adı bile Grekçe olmayan Apollon, Anadolu’lu bir Tanrıdır. Homeros ona Likegenes (Likya’da doğdu) der. Hellenler ve batılılar onun Grek olduğunu ispat yolundaki bütün çabalarına rağmen Grek değil Anadolu’lu olduğunu kabul zorunda kalmışlardır. İlyada’da Apollon, Akaların, yani Hellenlerin düşmanıdır. Troya’dan yanadır. Hellenistan ordusunu mahveden odur, hatta Hellenlerin başkahramanı Akhilleusu öldüren de odur. Homerik Saga’da böyledir.(...)Latin şairi Horatius da Apollon için ‘Doğduğun yer Likya ve Patara’nın bekçisisin’ der.” (Kabaağaçlı 2008: 36).

Halikarnas Balıkçısı’nın Apollon’un Anadolu kökenli oluşu hakkında sunduğu bir diğer somut veri ise Apollon’un en büyük dört tapınağının Batı Anadolu’da, Ege kıyısı boyunca, Grineum, Klaros, Didymea ve Patara’da bulunmasıdır (Kabaağaçlı 2001: 24). Yazarın yıllar önce sıraladığı bu tapınak bölgelerinden Patara’da Halikarnas Balıkçısı’ndan yıllar sonra kazılar yapılmış ve Kabaağaçlı’nın haklılığı ortaya konmuştur. 1988’de başlayan bu kazıların başkanı Fahri Işık, Patara’nın farklı ve çekici olmasını bir Apollon mirası olmasına bağlar (Işık 1991: 40). Patara kazıları, Grek kültürüne ait olduğu savunulan Likya’nın Anadolu uygarlığı olduğunu da açıkça ortaya koyar. Fahri Işık’a göre, “*Yerli Anadolu’lu bir budundur Likyalılar; Antik Çağ’dan günümüze hiç bitmeyen ‘Grekleştirme’ çabalarına karşın, özbenliğini tarihi boyunca direngence koruyan bir budun...*” (Işık 1991: 37).

Yazarın Anadolu kökenli Grek Tanrıları arasından özenle üzerinde durduğu bir diğer Tanrı ise şa-

rap Tanrısı Dionysos’tur. Dionysos Olympos’a en son giren ve Yunan mitolojisine dışarıdan gelen Tanrıdır ve Anadolu’daki ismi Bakkhos’tur. Halikarnas Balıkçısı’na göre Bakkhos, şarap tanrısı olarak bilinmesine karşın yalnızca şarap tanrısı değildir. Kabaağaçlı’nın *Hey Koca Yurt* eserinde sunduğu birçok yontu ve kabartma resimleri arasında bulunan İvriz’deki Hitit kabartmasında, yazarın işaret ettiği gibi Bakkhos’un bir elinde üzüm salkımı diğer elinde ise arpa ya da buğday demeti bulunmaktadır. Halikarnas, insanoğlunun şaraptan önce bira ürettiğini söyler. Ancak şarabın da Hellen topraklarına Anadolu’dan geçmiş olduğunu vurgular. Çünkü yaban üzüm asmaları o dönemde sadece Güney Anadolu’da ve Kuzey Suriye’de yetişmektedir (Kabaağaçlı 2001: 185). Tanrı Bakkhos kabına sığmaz bir coşkunun temsilcisi olmuştur ve bu coşku onunla birlikte hızla yayılmış, İ.Ö. VII. yüzyılda Hellenistan’a geçmiş, Olymposlu bir Tanrı olmuştur.

Cevat Şakir, derin mitolojik incelemelerinin ilk adımı olan ve Amazonlar, Bosphorus, Troya savaşı, İda Dağı, dünyanın ilk güzellik yarışması, Atina Kralı Aigeus, İzmir, Tantalos, Niobe, Gordion, Kybele, Hermes, Midas, Dionysos, Herakles, Eros, Orman Perileri gibi onlarca söylenceyi aktardığı *Anadolu Efsaneleri* adlı eserinde, bu söylenceleri değerlendirir ve bazılarının tarihi gerçeklerle ters düştüğünü ortaya koyar. Karşılaştırmalı incelemelerini ve Anadolu uygarlıkları üzerine iddialarını ise esasen *Hey Koca Yurt* ve *Anadolu Tanrıları* gibi sonraki eserlerinde buluruz. Ancak Balıkçısı’nın bir başlangıç eseri olan bu kitabında da, Anadolu’daki her medeniyetin

yanı sıra Suriye'den, Filistin'e, Mısır'a kadar geniş bir coğrafya içindeki mitlerin izlerinin karşılaştırmalı mitoloji biliminin ışığında sürüldüğü görülür.

Halikarnas Balıkçısı, kültürlerin etkileşimlerini tanrıça ve tanrı isimleri üzerinden de ortaya koyar. Anadolu, Suriye, Filistin, Mezopotamya bölgesi gibi tarih boyunca kültürel etkileşim içinde olan coğrafyalarda aynı tanrı ve tanrıçaların farklı isimlerle anıldığını ifade etmiştir. Bunların en önemlileri, ilkin çoğu anaerkil olan bu toplumlarda büyük önem taşıyan Kybele, Demeter, İhtar gibi kadının doğurganlık ve bereket simgesi olarak kutsanan ana tanrıçalardır.

Kybele, Anadolu'daki anaerkil toplumun baş tanrıçasıdır ve hayatın, bereketin, bütün insanlığın ve doğanın anasıdır. Balıkçı, Kybele tapkısının ana merkezinin Sakarya Irmağı dolaylarındaki Pessinus'ta olduğunu belirtir (Kabağaçlı 2010: 95). Fakat Kabağaçlı'nın bilinen bu bilgilere asıl eklediği şey ana tanrıçanın coğrafyalar arasında nasıl değişim gösterdiğidir. Şöyle ki:

“Başka başka tanrıçaların başka başka adlarla çağrılması, onlara tapınların ayrı dilde konuşmalarından ileri geliyordu. Her ulus, ana tanrıçalarına bir ad takıyordu. Örneğin Aphrodite, Hera, Rhea, Kybele, Athena, Leto, Artemis, Hepa (sonradan Filistin'de Havva oldu), İsis ve daha başkaları hep başka başka adlar taşımalarına karşın, hepsi aynı tanrıça idiler. Bu ana tanrıçalarda -gel zaman git zaman- ufak tefek ayrılıklar belirdi. Örneğin “Toprak Tanrıçası’, ‘Dağ Tanrıçası’, ‘Yaratıklar Kraliçesi’ gibi...” (Kabağaçlı 2001: 73).

Yukarıda sıralanan ana tanrıça

isimlerinin değişimlerini *Hey Koca Yurt* isimli kitabında “Havva Anamız” bahsinde daha ayrıntılı olarak ele alır. Halikarnas Balıkçısı'na-göre; Fırgya bölgesinde Semele adı ile anılan ana tanrıça, Orta Anadolu'da Kybele ya da Hepa ismiyle anılır, Lykia'da ise Lat olur. Hepa, Batı Anadolu'ya geçtiğinde Hebe ismini alır. Anadolu göçmeni Pulasatiler, Hebe'yi Kudüs'e taşırlar ve burada da Hebe, Havva'ya dönüşür. Havva Ana tanrıçası burada Kudüs'ün önemli kahramanı Adamos ile evlendirilir (Kabağaçlı 2001: 196).

Kabağaçlı'nın Kybele çıkış noktasıyla ulaştığı bilgiler bunlarla da sınırlı değildir. Müslümanlar için son derece kutsal bir öneme sahip olan Kâbe ile ilgili de çok ilginç bir tespit bulunmuştur. Hz. Muhammed'den çok önce Anadolu Tanrıçası Kybele, Mekke'ye götürülmüş ve tapınılmak üzere Mekke'ye konmuştur. Kybele burada Hibel ya da Kibel diye anılır. Bugün dünyanın her yerinden Müslümanlar, “Kâbe” adı verilen bu yere, “kible” diyerek yönelir, namaz kırlarlar. Bu kelime ana tanrıça Kybele'nin isminden gelmektedir. Halikarnas Balıkçısı Kybele'nin Yunan mitolojisindeki karşılığını da ortaya koyar. Olymposlu bir Grek tanrıçası olarak bilinen, ancak gerçekte Anadolu'da Efesos'ta tapılan Artemis'in, Yunanistan'ın Olympos'lu Tanrıçası haline henüz dönüşmemiş olan bir Kybele olduğunu belirtir (Kabağaçlı 2001: 10-11).

Yazar, ana tanrıçalar üzerine yaptığı araştırmalarda, Anadolu'da Kybele'den önce var olmuş bir ana tanrıçayı tespit eder. Bu bilgiye, İncil'in Eski Ahit kısmında yani Tevrat'ta geçen ifadelerden ulaşır. Eski Ahit'te “Yafet”, “Asya” adındaki tanrıça ile

evlenir. Asya'nın bu evlilikten Gomer, Maday, Yavan, Tubal, Meşek ve Tiras isimlerinde oğulları olur. Ona göre, Anadolu'da doğan bazı uygarlıklar ana tanrıça Asya'nın yukarıda adı geçen çocuklarına dayanmaktadır. Gomer, Anadolu'ya gelen "Kimmerler", Maday "Midyalılar", Yavan "İyonlar", Tubal "Tibarenler", Meşek "Moşyalılar", Tiras ise "Etrüskler"dir. Tarihte ilk önce varlık gösteren ana tanrıça Asya, Halikarnas Balıkcısı'na göre Anadolu'nun Büyük Anası Kybele'nin çok eski bir adı olabilir (Kabağağaçlı 2010: 15).

Uygarlıkların ana tanrıçalarını karşılaştırırken yazarın dikkat çeken bir diğer tespiti ise Meryem Ana'nın kökenleri üzerinedir. Yazarın *Merhaba Anadolu* eserinde bu konu şöyle geçer: "Ana tanrıçanın birçok adı vardı. Bunlar arasında İzmir adının kökü bakımından 'Marian', 'Mirin', 'Aymari', ve 'Mariyamne' adları önemlidir. Bunların sonuncusu Suriye'ye vararak 'Meryem' oluyor." (Kabağağaçlı 2010: 40). Meryem Ana kelimesinin dilbilimsel değişimini dile getiren Halikarnas Balıkcısı, *Anadolu Efsaneleri*'nde Meryem Ana'nın da tıpkı Kybele'nin Zeus'u doğurarak 'Tanrı anası' olması gibi, teslis inancında yer alan Hz. İsa'yı doğurarak 'Tanrı anası' ilan edildiğini belirtir.

Havva Ana, Meryem, Kybele ve Kâbe incelemelerinde görüldüğü üzere Halikarnas Balıkcısı, günümüzde geniş kitlelerin inandığı İbrahimî dinlerde de mitolojik inanışların izlerini tespit etmiştir. Örneğin, yazarın karşılaştırmalı olarak ele aldığı bir diğer tanrı olan Attis, sadece mitik inanışların dâhil olduğu bir karşılaştırmaya tabi tutulmamış, Tevrat ve Zebur gibi semavi din kitaplarında da bu Tanrı-

nın izi sürülmüştür. Frigya'da Attis ismiyle karşımıza çıkan bu tanrının aslı, Sümer'lerin baharda canlanıp güzün ölen ilkbahar tanrısı Tammuz'dur. Filistin Yahudileri ona 'efendimiz' anlamına gelen Adon ismiyle tapar. Adon, Hellenistan'da Adonis olarak karşımıza çıkar (Kabağağaçlı 2001: 33). Kabağağaçlı, farklı coğrafyalardaki değişimini bu şekilde verdiği Attis'in, Tevrat ve Zebur'da da Adonay olarak yer aldığını belirtir:

"Attis'in her yıl ölümü ve dirilmesi, bitkisel hayatın mevsimine göre sönüp canlanmasını simgeler. Attis, Suriye'ye geçince adı İbrani dilinde 'Efendimiz' anlamında Adon oldu. Hatta Tevrat ve Zebur'da tek Tanrıya Adonay diye seslenilir. Bu sözü Grekler, Adonis'e çevirdiler ve Adon'un sevgilisi Astarte ya da Astoreth'i Aphrodite'ye dönüştürerek onu Aphrodite'nin sevgililiğine memur ettiler. Yalnız Suriye'de her yıl kışa doğru Adon'u bir yaban domuzu öldürüyordu. Bundan dolayı Samilerde domuz eti lanetli sayıldı ve tabu, yani yasak edildi." (Kabağağaçlı 2006: 97).

Tevrat ve Zebur'da tek tanrıya Adonay ismiyle hitap edilmesi ve Kabağağaçlı'nın mitoloji ile oluşturduğu bu bağlantı ve karşılaştırma, dinlerin kökeni bakımından dikkat çeken bir tespittir.

Halikarnas Balıkcısı, din ve mitoloji ilişkisine örnek teşkil eden bu gibi bağlantıları dini ritüellerde de saptamıştır. Bu saptamalardan biri Hıdrellez, Nevruz ve Paskalya kutlamalarının kökenine ilişkindir. Kabağağaçlı bu törenlerin, ilkbahar tanrıları Adonis, Temmuz ve Attis'in yeniden dirilmesi sebebiyle yapılan kutlamalara dayandığını belirtir.

Halikarnas Balıkçısı'nın bu örneklerde dilbilimsel ve budunbilimsel çözümlemelere verdiği önem dikkat çekicidir. Zira dilbilim, etimoloji ve karşılaştırmalı mitoloji arasında önemli bir bağ vardır. George William'a göre *"Karşılaştırmalı Mitoloji'nin temelleri, dilbilimin aydınlatığı kurallara dayanır ve etimolojinin rehberliği olmadan mitlerin incelenmesi ve sınıflandırılması imkansız olacaktır."* (Cox 1883: 310). Karşılaştırmalı mitoloji bilimine ilişkin bu kuramsal veriler, Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde gözlenen incelemelerin karşılaştırmalı mitoloji çalışmalarına örnek teşkil ettiğini açıklıkla ortaya koymaktadır.

Kabaağaçlı, bu karşılaştırmaları hiçbir ırkın özel faydasına olması düşüncesiyle yapmaz. Irkçı düşüncelerin her zaman karşısında olmuş, uygarlığın ancak kültür etkileşimleri ile gelişebileceğini savunmuştur. Bu etkileşimin en önemli araçlarından birinin mitoloji olması, Kabaağaçlı'yı etkileşimi ortaya koymak için bu alanı karşılaştırmalı olarak ele almaya yöneltmiştir. Onun Anadolu'ya olan hayranlığı, bu coğrafyanın bir uygarlıklar beşiği olmasından gelir. Bu sevgi hiçbir milleti yüceltmeye yönelik değildir. Karşılaştırmaların milli düşüncelerin ya da ülke sınırlarının etkisinde yapılmaması gerektiğini vurgulayan Kabaağaçlı, *Anadolu Tanrıları* eserinde şu uyarıya yer verir:

"Birbirini karmaşık bir şekilde etkilemiş olan bu şeyleri çözerken, çağdaş ulusal sınırların etkisi altında kalınmamalıdır. Doğuda Kilikia'dan başlayıp İzmir'i, Lydya'yı, Karia'yı, Lykia ve Rodos Adasını içine alarak, Yunanistan'ın Mora Yarımadasına kadar süren bölge, bir zamanlar aynı kültür havası içinde idi. Adalar denizi

ve Güney Anadolu kıyılarının denizi dünyanın ilk büyük denizcileri olan bu insanlara bir engel değil, tersine onları birbirine ulaştırıcı bir yardımcı araçtı." (Kabaağaçlı 2005: 79).

Bu sözleriyle yazar bir kez daha, Anadolu'nun bir medeniyetler beşiği olduğuna ve bu coğrafyadaki insanların sürekli etkileşim içinde olduklarına vurgu yapar. Bu düşüncelere sahip bir yazarın fikirlerinin, ırkçı söylevlere alet olması ya da bu yönde eleştirilmesi üzücüdür. Böyle bir durum gerçekten var olsaydı, Halikarnas Balıkçısı'nın incelemelerinin nesnellğine gölge düşerdi. Ancak yazarın uygarlık kavramını algılayış biçimi bu kaygılara hiç yer bırakmaz. Balıkçı'ya göre, *"uygarlık öyle bir üründür ki; onun tohumunu salt şu soy ya da bu soy ekmiş olamaz. İnsan olan uygarlık hiçbir zaman tek bir soyun tekelinde olmamıştır."* (Kabaağaçlı 2008: 16). Kültürel etkileşimin önemi vurgu yapan Halikarnas Balıkçısı, tüm uygarlık melekelerini yalnızca Hellenistan'da gören ve İsa'dan önce var olup da Hellenistan'a ait olmayan her uygarlık emaresini görmezden gelen Batı uluslarını eleştirir. Onu Anadolu uygarlıklarının mitolojilerini incelemeye yönlendiren nedenlerden birisi de Anadolu'nun uğradığı bu haksızlıktır.

Fahri Işık, Anadolu'nun uğradığı bu haksızlıkta ve Batı'nın oluşturduğu tablodaki değişmezlikte Türklerin de payı olduğunu belirterek yapılan hataları sıralar. Ayrıca Halikarnas Balıkçısı ve fikirdaşlarının bu yolda uğradığı haksızlıklara şöyle dikkat çeker:

"Değişmezlikte payımız öncelikle Eski Anadolu halklarını içimizden birileri gibi kendimize yakın görmediğimiz, yabancılayarak dışladığımız için

vardır; bir Fatih Sultan Mehmet'in ve bir Mustafa Kemal Atatürk'ün Hektor'a sahipliklerinden, Anadolu'ya bütün "geçmişle sahiplik" dersini çıkaramadığımız için vardır. Dahası, Osman Hamdi ile başlayan ve Atatürk ile devletin kültür politikasına dönüşen "asarı kendi öz mülkü gibi koruma" kültürünü özümseyerek topluma yayamadığımız için; çağdaş dünyanın "Batı'nın ilk yazarıdır" diye ilkokuldan başlayarak öğrettiği bizden bir Homeros'u tanımadığımız, "Batı'nın ilk kitabı" olarak İncil'den sonra en çok okunan bu toprağın ürünü bir İlias Destanı'nı bilmediğimiz; Hellen din ve tanrı düzenini yaratan Ege İlkçağı'nın bir ikinci en büyük ozanı Kymeli Hesiodos'la onun Theogonia'sını hiç anımsamadığımız için; özgür düşüncenin ve bilimin babası bir Thales ile, doğa felsefesine akıl kavramını getirmeleri nedeniyle mitoslara dayalı "tanrısal düzeni yıkmak"la ve "dinsizlik"le suçlanarak -sözde Batılı'nın göz- bebeği- Altın Çağ Atina'sında eziyet gören ve sürgün edilen Protagoras ve Anaksagoras gibi düşünürleri, "tüm dünya öyle biliyor" diye, "Yunan filozofları" olarak öğrettiğimiz için; o gelenekte sorgulayarak Anadolu gerçeğini arayan ve "Avrupa'nın doğum yeri ve Batı uygarlığının beşiği" denilen bir toprağın mirasına "sahiplenmeyi" öğütleyen Cevat Şakir, Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat'ı "Anadolucular" olarak "bilimde milliyetçilik" gibi utanç verici bir dille suçladığımız; (...) ve de "milliyetçilik" kavramını, eskiçağ bilimini iki yüz yıl boyu vesayeti altında yönlendiren "Panhellenist" saplantıyla ilişkilendirmeyi usumuzun ucundan bile geçirmeme tersliğini, "hümanist" düşüncenin "çağdaş" gereği saydığımız için vardır." (Işık 2009: 57-58).

Fahri Işık'ın dikkat çektiği üzere; Anadolu'nun ve burada bin yıllarca yaşamış kadim uygarlıkların hak ettikleri değerlere kavuşamamasının tek nedeni Hellenist Batı değildir. Bugün bu topraklar üzerinde yaşayan ve kültür mirasının değerini bilmeyen bizlerin de bu yanı sıra payı büyüktür.

İnsanlığın gerçek anlamda geçmişi bilerek uygarlığı yüceltebilmesi için gerekli olan, ancak göz ardı edilen bu gerçeklerin ortaya çıkarılması gerekliliği üzerine Halikarnas Balıkcısı, hayranı olduğu ve her incelemesinde hayranlığını arttıran Anadolu'yu, başta mitoloji odaklı olmak üzere kültürel, bilimsel ve sosyal yönleriyle incelemiştir. Bu alanda incelemeler yapan sayılı kişiler arasında yer alırken, tanrıçalar yurdu Anadolu'nun önemi dikkatleri çeken ilk isim de odur. Halikarnas'ın mitolojik, estetik ve bilim odaklı yaptığı Anadolu ve Hellenistan arasındaki karşılaştırmalar, Hellen kültürünü benimseyen Batı uluslarınca yapılmamıştır. Yazara göre bunun nedeni, Batı toplumlarının doğunun aydınlanmasından duyduğu korkudur. Goethe, Byron, Shelley, Keats ve Hugo gibi Avrupalı yazarların oluşturduğu "Düşsel Hellenistan"la hiçbir uygarlığın karşılaştırılması istenmez. Böylelikle Avrupa'nın kökenleri 'en sağlam köken' olmayı sürdürecektir. Halikarnas, Anadolu'daki kadim uygarlıkların göz ardı edilmesini işte bu nedenlere bağlamaktadır (Kabağaçlı 2001: 116).

Sonuç

Sonuç olarak, Halikarnas Balıkcısı'nın incelenen *Hey Koca Yurt, Anadolu Tanrıları, Anadolu Efsaneleri, Merhaba Anadolu, Anadolu'nun Sesi* eserlerinden hareketle, mitlerin yazarın eserlerinin temelinde yer al-

diği söylenebilir. Onun için mitoloji olmazsa olmaz bir bilimsel araştırma alanıdır. Halikarnas Balıkçısı, uzun yıllar süren araştırmalar sonrasında bu toprakların sesi olmuş ve gizli kalmış bilgileri ortaya çıkarmıştır. Hem mitolojik hem de bilimsel ve sanatsal tespitlerinde, kazıbilimsel verilerden, yontu, kabartma ve resimlerden, tarihi gerçeklerden, düşünce tarihinden faydalanmıştır. Eserlerinde fikirlerine temel oluşturan kazıbilimsel bulguları da okurlara görsel olarak sunmuş ve mitlerle bunları yorumlamıştır. Halikarnas Balıkçısı mitosları tek bir medeniyete ait görmez. Medeniyetlerin birbirlerini sürekli etkilediklerini ve bu nedenle uygarlığın da tek bir ulusun tekelinde olamayacağını vurgular. Eserlerinde sık sık “insandaşlık”tan bahseden Kabağaçlı, kültürlerin kaynaşmasıyla oluşan, tüm insanlık için gerekli olan gerçek insan severliğe işaret eder.

Halikarnas Balıkçısı'nı Türkiye'deki mitoloji çalışmalarında ayrı bir yere koyan şey, onun karşılaştırmalı mitoloji alanında verdiği eserlerdir. Bu çalışmaları onu farklı kılar. Zira ülkemizde günümüzde dahi bu alanda verimli çalışmalar ve girişimler bulunmamaktadır. Oysa dünyanın en büyük ve önemli açık hava müzesi niteliğindeki Anadolu, karşılaştırmalı mitoloji çalışmaları için bulunmaz bir zenginlik kaynağıdır.

NOTLAR

- 1 Cevat Şakir Kabağaçlı'nın yazılarında genellikle kullandığı mahlası. Kabağaçlı yaşadığı ve çok sevdiği Bodrumun antik isimlerinden olan Halikarnas'ı kullanarak bu “Halikarnas Balıkçısı” ismini benimsemiştir. Makalemizde buradan sonra yazarın mahlası olan “Halikarnas Balıkçısı” kullanılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarasılık- Göstergele-rarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları, 2011.
- Arif, Ahmed. “Anadolu”. *Hasretinden Prangalar Eskittim*. İstanbul: Cem Yayınevi, [t.y.]
- Ayvazoğlu, Beşir. *Geçmişini Yeniden Kurmak*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1987.
- Campbell, Joseph. *İlkel Mitoloji*. Çev. Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Cengiz, Gülsüm. *Kadınlar İçin Söylenmiştir, Anadolu'da Kadınların Şiirli Tarihi*. İstanbul: Evrensel Basım, 2011.
- Cochrane, Ev. “İndra: A Case Study In Comparative Mythology”. *Aeon Journal* 2 (1991): 49-76.
- Cox, George William. *An Introduction to the Science of Comparative Mythology and Folklore*. Londra: Kegan Paul Trench Yay, 1883.
- Çebin, Burcu Yılmaz. *İkinci Yeni Şiirinde Mitik Unsurlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2012.
- Eliade, Mircea. *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Tanrı Yaratın Toprak Anadolu*. İstanbul: Sinan Yayınları, 1994.
- Işık, Fahri. *Doğa Ana Kubaba Tanrıçalarının Ege'de Buluşması*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografisi Dizisi I, İstanbul: [yy], 1999.
- . “Patara. Dünü, Bugünü ve Geleceği”. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 29 (1991): 35-49
- . “Anadolu-İon Uygarlığı, ‘Kolonizasyon’ ve ‘Doğu Hellen’ Kavramlarına Eleştirel Bir Bakış”. *Anadolu/Anatolia*: 35 (2009): 53-86
- Kabağaçlı, Cevat Şakir. *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006.
- . *Anadolu'nun Sesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008.
- . *Anadolu Tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.
- . *Hey Koca Yurt*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2001.
- . *Merhaba Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2010.
- Koçak, Aynur. “Mitolojik Simgeler Ekseninde Halikarnas Balıkçısı'nın Akdeniz'i”. *Frankofoni*: 23 (2011): 47-55.
- Önal, H. İlknur. *Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir Kabağaçlı, Hayatı-Kişiliği-Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Yazıcı, Nermin. *Halikarnas Balıkçısı'nın Eserlerinde Tabiat*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1998.